

A LÉLEKTAN FEJLŐDÉSE MAGYARORSZÁGON.

I. ELSŐ FEJLŐDÉSI SZAK. 1885-1900.

1. A múlt század 80as éveiben és 90-es éveinek elején a tudományos pszichológiának Magyarországon sajátképpen irodalma nem volt.* A Németországban akkor már több egyetemen is művelt Wundt-féle appercepció, ill. a főleg Ziehen által képviselt asszociációs élettani és általában a kísérleti lélektan hullámai, úgyszintén az ekkor már a heidelbergi elmeklinikát vezető TFimdy-tanítványnak, E. Kraepelinnek a kísérleti módszereket a pszichiátriába is átvivő közlései, hozzánk akkoriban kezdtek érdeklődést keltve eljutni és a Herbart-féle pszichológia talaját megingatni. A tudományegyetem bölcsészeti karán Budapesten Pauer Imre, a filozófia ny. r. tanára, inkább a Wundt-féle irány felé hajlott. A jogi karon Pikier Gyula, a jogbölcselet tanára (Das Grundgesetz alles neuropsychischen Lebens, Leipzig, 1900,) saját maga által alkotott új irányú biológiai pszichofizikai kezd hirdetni mely a központi idegrendszerben való lokalizálás tanait kétségbe vonva, mintegy a totalitás-lélektan előfutáraként, a lelki élményekben az összszervezet visszahatásos alkalmazkodását látja a külvilág ingeire. Pékár Károlytól 1897-ben már egy teljesen az újabb lélektani eredményekre támaszkodó, 672 lapnyi érdekes könyv jelent meg, „Positiv aesthetika. Az aesthetikai érzések psychophysiológiája” címmel. A kolozsvári egyetemen Böhm Károly

* V. ö. Joó Tibor, „Egy kiadatlan régi magyar lélektan” c. közleményét, M. Psz. Sz. II. 90-99., 1929, mely Sxüts István szegedi liceumi tanárnak (1756-1821), később a „Pesti Királyi Magyar Mindenségben az Okértétségnek nagy Tudományú és Érdemü Tanítójának” Bálint György által latinból magyarba átültetett „Tapasztalásbeli Emberlélekség” című munkáját ismerteti.

„*Az Ember és Világa*” c. 1883-tól 1911-ig megjelent munkájában a pszichológiát inkább deduktív módon, filozófiai szempontokból tárgyalja, értékes megfigyelésekkel gazdagítva.

2. *Orvosi lélektan. Fiziológias lélektan. Pszichofizika.* A sajátképeni kórtani lélektan területén elsőnek *Lechner Károly* már 1885-ben közölt tanulmányt a *hallucinációkról*, melyben leírta az *önmagán* mesterségesen előidézett *pszeudo-hallucinációkat*, melyek az érzékelés minden terén a frissen megélt érzéki élmények elevenségi fokára emelhetők, de soha nem jelentkeznek az igazi realitás jellegével. (Orv. Hetil. 1885, 16-17, 50-52. sz.) Utána *Moravcsik* közölt (1886, 1892 s végül 1903) vizsgálatokat, melyekben – főleg alkoholistáknál – helyesen felismert *hallásos ingerek* (pl. hangvilla, harmonika) *útján élénk látásos érzéki csalódásokat tudott megindítani*. Ezek a hallucinációk minden ismérvével rendelkeztek, mutatván, hogy a valódi hallucinációk eredete nem az érzékszerv, hanem a beteg agykéreg rendellenes állapotán múlik. Egyébként *orvostudományi karunk* lélektani érdeklődését és kutató kedvét ez időben, *francia hatásra*, inkább a kóros tudat jelenségek, a hasadt, kettős én-tudat, az ú. n. „nagy hisztériá”-val járó tudatzavarok, a hipnózis és vele az állati és ásványi delejesség s a szuggesztibilitás sokban csodálatosnak tetsző jelenségeinek s azok természettudományos alapjainak a megértéshez közelhozatala foglalkoztatta. *Jendrassik Ernőnek* a hipnotikus transzfert s a mágneses polarizációt és *Donath Gyulának* egyes hipnózisbeli érdekes automatizmusos jelenségeket ismertető közlései mellett valóban szabatosakként *Schaffer Károlynak* a *Hőgyes Gusztáv* és *Laufenauer Károly* reflexvizsgálataiból kiindult kísérletes vizsgálatait említendő, melyek főleg a párizsi C/mreoi-iskola befolyása alatt a mély hipnózisban mutatkozó ú. n. idegizomtúlingerlékenységgel és egyéb, sem ép, sem agybeteg egyéneken addig nem ismert sajátsterű reflexjelenségekkel foglalkoztak.

Ugyancsak sokat foglalkoztak ez időben *francia orvopszichológusok* nyomán a nagy hisztéria egyik leggyakoribb tüneteként mutatkozó, többnyire testféloldali teljes érintési, fájdalmi stb. érzéketlenségekkel. *Ranschburg Pál* 1896-ban *Hajós Lajossal* együtt az idegklinikán kezdte kutatni ezen érzéket-

lenségek kísérletes pszichológiáját, midőn is mély hipnózisban, a *Pierre Janet-féle* módszerrel sikerült eme, némely betegen évek óta fennállott súlyos anesztéziái területen teljes érzőképességét az érintési ingerekhez szuggesztíve kapcsolt asszociációk segítségével olyképen kimutatniok, hogy különböző érzékek területén az érzéketlen régiók minden ingerlésére a beteg tudatos érzése nélkül az ingerlés bekövetkeztéhez kapcsolt mozdulat, érzet, képzet mint feltételes reflex gépszerű szabatsággal jelentkezett. (Magyar Orv. Archiv. 1896., Neue Beitr. z. Psychol. d. hyst. Geistzust. Deuticke, Leipzig, u. Wien, 1897.)

3. *A véges tudatenergia kóros csökkenése. Ranschburg* szerint az ép állapotban is mindig véges, de éberlétben nagyobb ingadozásokat nem mutató tudatenergia bizonyos hányadának az én-es tudattól független lekötése az össz-szervezet által biologice jelentősnek, terhelteknél túl jelentősnek értékelt ösztön-érzelmi hangsúlyú képzetek által adja a *hisztériás tudat-*, helyesebben *én-tudatzavarok* rejtélyének kulcsát. Itt van (1897) az irodalomban először kísérleti megállapításokból levezetve a *tudatenergia végességének* s az ennek – bizonyos biológiai elvek tekintélyben tartásával történő – lekötéséből, tehát megoszlásából eredő *kvantitatív ül. disztributív gátlásnak elve*, melyet azután R. 1906-ban, 1923-ban, 1926-ban, 1928-ban, valamint 1938-ban* magyar és német nyelven részletesen kifejtett s élettani magyarázattal is ellátott. A már *Locke*, majd *Wundt* által megállapított *tudatszűke, tudathatár, tudatmező* e lélektani jelenségnek nem oka, inkább egyik folyománya s épen ez elvből kaphatja igazi lélek- és élettani értelmezését.

4. *Szellemi működések tartamának fizikai mérése. – Az életkor befolyása a reakciók tartamára.* 1899-ben *Ranschburg* egy gyógyult betegétől kapott 2000 forintos adományából megalapítja az *Egyetemi Pszichofizikai Laboratóriumot*, melyet az orvoskari tanártestület a *Laufenauer-féle* elmeklinikához csatolva R. vezetése alá helyezett. Már a következő évben megjelenik R. közleménye „Adatok az aggok pszichofiziológiájához I.”, „*A Pszichofiziológiai Időmérések Methodikája, Alap-*

* L. *Ranschburg*, Studien üb. d. norm. u. hyst. Bewußtsein, Jahrb. f. Psychiatr. 1897, XV.

vető vizsgálatok elemi műveltségű fiatal egyéneken”. Még 1900-ban megjelenik második részként R. P. és Bálint Rezső együttes közléseként „Adatok az aggok psychofiziológiájához II.” Ez a vizsgálat mint legelső bizonyította kísérletileg a visszafejlődés korának lassító hatását a szellemiek időbeli lefolyására.

5. *Az emlékezet különböző fajtáinak mérése eredeti módszerekkel. A mnemometer.* Minthogy ezidőtájt normálisokon, még kevésbé beteg egyéneken gyakorlatilag hasznavehető mérési módszer az emlékezet vizsgálatára egyáltalában nem létezett, R. még 1900-ban megalkotta teljességgel eredeti páros módszerét, egybekapcsolva azt az összes gyakorlatilag fontosabb emlékezet fa jóknak vizsgálatára a f elismer és es eljárással. Eme ú. n. kombinált módszerével előbb összehasonlító méréseket végzett 10-12 éves középiskolás fiúkon, csekély értelmességű, valamint nagyobb értelmességű ép felnőtteken s az ilyképen nyert csoportnorma-értékekkel mérte össze számszerűen a könnyebb és súlyosabb neuraszténiásokon s végül butuló agybetegeken talált minőségbeli és nagyságbeli eltéréseket. Mindezekről még 1900-ban beszámolt a Magy. Elmeorvosok I. bpesti Értekezletén, bemutatóval egyúttal mnemometer-ét, melyet egyrészt a szabatosabb pszichofizikai, de ugyanígy páros módszerével kapcsolatosan klinikai, valamint pedagógiai emlékezetmérések s egyéb látásos, tachisztozkópos felfogási vizsgálatok céljaira megalkotott. Mindkét eljárás csakhamar a legtöbb tudományos kutatásokat végző elme- és idegklinikán és mind az öt világrész szinte valamennyi pszichológiai laboratóriumában elterjedt.

6. *Boncélettani alapokra fektetett pszichoterápia, – Az ásványi delejesség gyógyító hatásának szuggesztió alapoló természete.* 1900-ban jelent meg az első magyar módszeres pszichoterápia is, Ranschburg ezt részben Décsi Károllyal együtt írta meg. A szerzők éberlétkben és hipnózisban szabatos időmérő módszerekkel vizsgálván a magasabb, agyi reakciók időtartamát, úgyszintén ú. n. grafikus eljárásokkal jegyezve föl a szív, az erek, a légzés működését ép éber, elalvási, hipnózisos és megint átmeneti ébredéses állapotban, foglalkoznak a kü-

* Kraepelin, Psychiatrie⁷, 1903. I. és II. – Ziehen, Psychiatrie 1902. - Részletesebb irodalma: Schnell J., Psychol. tanúim., Jubileumi Emlékkönyv, 1929, 81-84. – Bostroem, Handb. d. Neurologie, Pd. VI. 1936.

lönböző lelki – gyógytani s egyebek között az *auto- és heteroszuggesztív*, a *hipnotikus* s az *ásványi delejes gyógyeljm árok* néha a szakemberre is csodálatosnak, a laikusra csodaszerűnek tetsző valóságainak s igen gyakran csak valóságszerű önmeg-
tévesztéseinek ellenőrzésével és kritikájával is.

A *Magyar Természettudományi Társulat* felszólítására R. lefordította *Lehmann Alfréd* kopenhágai pszichofizikusnak „*Babona és varázslat*” c. munkáját is, melynek 2. kötete „főképen a *spiritizta tanok* természettudományos bírálatával és kísérletes cáfolatával foglalkozik (1900).

Lechner Károly professzornál Kolozsvárt dolgozott egyebek között az azóta Németországban a tiszta, ill. bölceleti lélektan terén a vezető elmék sorába jutott *Palágyi Menyhért* is, ki a sajátképeni tudataktusokat, egyáltalán a szellemi működést, melyet időtartam nélküli *tudatpulzusokban* (lökésekben) jelentkezőnek mond, megkülönbözteti a határtalanul összetett és tartós folyamatos jellegűnek állított *vitális* (animális ill. vegetatív) folyamatoktól.

II. MÁSODIK FEJLŐDÉSI SZAK. 1901-1920.

1. *A magyar tudományos gyermeklélektan ébredése.* – *Nagy László alkotásai.* – A magyarországi lélektani kutatás és mozgalmak második szakaszát legelsősorban a gyermeklélektan elméleti és gyakorlati kérdései iránt való érdeklődés valóban nagyfokú és mélyreható ébredése jellemezte. *Waldapfelnek* *A gyermeki lélek megfigyelése* (1897), majd *Pethes Jánosnak* *A gyermekszoba lélektana* (1897), továbbá *Donner Lajos* *A gyermeki szellem fejlődése* (1899) s végül *Pethesnek* *A gyermekpsychologia* c. összefoglaló munkája mind a már le-
tárgyalt első időszak utolsó öt évében jelentek meg. Igazi eredeti s jellegzetesen magyar gondolkodó elmeként a második időszakban *Nagy László* (1857-1931) működése emelendő ki. Szenvedélyes munkakedv s bőséges alkotóképesség, a részletek el nem hanyagolása mellett főleg *a jelenségek egészének keresése* s kritikus, óvatos, a mellett merész, jogosan önbizakodó elmével való felismerése jellemezték. 1900-ban már megalapította *Teleki Sándor* gróf, *Bárczy Gyula* főpolgármester, *Nárai*

Szabó Sándor, Babarczy Schwartzter Ottó és e sorok írója együttműködésével a mai napig (jelenleg Fraknói József elnöksége alatt) működő *Magyar Gyermektanulmányi (s Ifjúságlélektani) Társaságot* s haláláig szerkesztette ennek „A gyermek” e. folyóiratát és tevékeny részt vett a Társaság R. elnöksége alatt működő *Kísérleti Szakosztályának* munkálataiban is. Mint a legelső egyike látta az *érzelmek, ösztönök biopszichológiai, pedagógiai és didaktikai jelentőségét* a gyermek és felnőtt elmebeli, ill. szervezeti magatartására. E téren kutató eszközül elsősorban a gyermekrajzot választotta, függőségében a kor, nem, faj, társadalmi osztály, körülmények stb. belső, ill. külső reáhatásaitól (*Fejezetek a gyermekrajz lélektanából*, 1905.). *A, gyermeki érdeklődés fejlődése* c. vizsgálatában, mely könyve német nyelven is megjelent és nagy figyelmet keltett, egyrészt az általa gondosan fejlesztett kérdőíves módszerrel élt, másrészt pontosan észlelte a gyermeknek az önként adódó vagy a kutató által szándékosan választott, éveken át megismételt különböző szituációkkal szemben való magatartását. *A gyermek erkölcsi érésének fejlődési menetét* részben *kérdőíves módszerrel*, részben mindkét nemű, különböző vidékeken élő, iskolás gyermekek és fiatalemberek által alakított titkos társaságok alapszabályaiból tanulmányozta. Igen egyszerű módszerrel tanulságos kísérleteket végzett a szellemi kifáradás menetéről az egyfolytában való öt órás tanítás folyamán s a *Révész Margit* által kiadott „*A tehetséges gyermek*” c. gyűjtőmunkában közölte eredményeit: *A rajztalentedűk fejlődési menetéről fiúknál és leányoknál, a rajzolás, a színezés, a mozgás kifejezésre-jutása s az esztétikai felfogás szempontjából* a 6-19 éves korig. Egyik maradandó alkotása a *Gyermektanulmányi Múzeum*. Legelső munkáitól fogva a legutolsóig Nagy László s vele a *Székesfővárosi Paedagógiai Szeminárium* általa alapított *Lélektani Laboratórium*a a gyermeki egyéniség egészére volt beállítva már oly időben is, midőn ez a tudományos világban nem volt az uralkodó divat.

2. „*A gyermeki elme*” – „*A Beszéd.*” – „*Az ember lelki, értelmi, faji sajátosságai és abnormalitásai*” – „*Orvosi Pszichopatológia.*” – A pedagógiai pszichológia és az orvosi, valamint a gyógypedagógiai téren nagy lépést jelentett a kultuszmi-

niszter felszólítására *Ranschburg* által megírt, 1905-ben első s 1908-ban második, lényegesen bővített kiadásban megjelent „*A Gyermeki Elme ép és rendellenes működése, egészségtana és védelme*”. E munka főleg az ép és az elmaradt, az abnormis és az ideggyenge gyermek szó- és fogalomkincse, beszédfejlődése, emlékezte, tanulóképessége, a szellemi munka és a pihenés, a tanulás célszerű és hibás technikája, a számolás lélektana, az érzelmek, ösztönök és akarat világa, a gyermeki elme” hibái és abnormitásai, annak már a gyermek világrajjötte előtt és utóbb való megvédése és helyes fejlesztése, végül a züllésnek kitett, züllő és büntettes gyermek védelme terén volt úttörő. A lélektannal sok kapcsolatot mutat *Sarbó Artúr*nak (1906) „*A beszéd összes vonatkozásaiban, különös tekintettel a gyermekkorra*” c. a maga nemében nemcsak Magyarországon úttörő műve is.

1908-ban a *Míveltség Könyvtára*-nak „*Az Ember*” e. kötetében *Alexander Bernát* írta már a modern tapasztalati pszichológia alapján az *első magyar közérdekű lélektant*. Ugyané kötetben több lélektani fontosságú fejtegetés akad *Lenhossék Mihály*: „*Bevezető*”, *Gorka Sándor*: „*Az ember származása és helye a természetben*”, *Seemayer Willibald*: „*Az ember faji sajátosságai*” s végül *Ranschburg Pál*: „*A szellemi munka természetete*” és „*A lelkiélet abnormitásai*” című fejezeteiben.

Orvospszichológiai téren ezt az időszakot *Hajós Lajos*nak teljesen eredeti felfogású „*Orvosi psychopathologia*” c. nagy munkája (1902) nyitotta meg. Az ő előadásait a joghallgatók a törvényszéki pszichológia és pszichiátria c. tárgyból kora haláláig nagy tömegekben áhítattal hallgatták.

Már az újabb kísérleti pszichológia kutatásai által megtermékenyült szellemben íródott *Komis Gyula* középiskolai tankönyve, „*A pszichologia és logika elemei*”, melyhez szerzője a pedagógusok részére ugyanoly rövid, mint hasznavehető vezérfonalat írt „*Elemi pszichológiai kísérletek*” címmel.*

3. *A gyógypedagógiai és pszichológiai m. kir. laboratórium államosítása. – A homogén egybeolvadás és gátlás törvénye. A tévedések törvényszerűsége. – A fentemlített egyetemi*

* A tankönyv azóta töföflb kiadást ért meg, míg a féléven belül elfogyott kísérleti vezérfonalat szerzője csak 1942-ben jelentette meg újabb, főleg a gondolkodás és az akarni vizsgálata terén meggyőző, egyszerű kísérletekkel bővítve.

pszichofizikai laboratórium helyszűke miatt 1902-ben a vall. és közokt. miniszter rendeletéből új, tágasabb otthont kapott a mosonyiutcai áll. kisegítő iskola épületében, hol eleinte mint a „Gyógypedagógiai Intézetekhez Kapcsolt Pszichológiai Laboratórium” működött, majd 1907-ben *Apponyi Albert* államosította s saját személyes felügyelete alá helyezvén, az intézet vezetésével végleg *Ranschburgot* bízta meg. Még régi helyiségében *R.* sorozatos vizsgálatokat végzett *mnemometerével normálisok, idegesek s a különböző elmebajosok tudatküszöbéről*, különböző tartammal exponált, eltérő elemszámú ingerekkel. Így jutott el váratlanul valamennyi vizsgált csoportnál, sőt egyénél azon eredményhez, melyet első ízben a *Magyar Filozófiai Társaság* első nyilvános ülésén, 1901. nov. 24. adott elő „*A felfogásbeli tévedések törvényszerűsége*” címen, hogy a tudatküszöb, a figyelem, ill. a *felfogás terjedelme az addig ismert mennyileges tényezőkön kívül* – közömbös érzelmi beállítást feltételezve – *az összinger (4-6 jegyű számsor) elemeinek minőségétől, igen jelentékeny mértékben azoknak egymás között való alaki- és térbeli egyformasági, ill. hasonlatossági, eltérőségi viszonyából eredő kölcsönhatásától is függ.* Az egyforma elemek közül a helyileg kedvezőtlenebbül konstellált elem felfogása késik, homályos, bizonytalan, téves, avagy teljesen kiesik. Viszont a felfogás annál gátolatlanabb, gyorsabb, hibátlanabb és teljesebb, minél inkább heterogének egymáshoz viszonyítva az egyes elemek. 1902-ben e problémáról német nyelven közölt (Ueb. d. Hemmung gleichzeitiger Reizwirkungen) c. tanulmánya mint teljesen új megállapítás, nagy feltűnést keltett. XJgyanily hatású volt 1904-ben Giessenben az *I. kísérői, pszichol. kongresszuson* tartott, „*A hasonlatosság jelentősége az elsajátításra, megtartásra és felújításra*” c. előadása is, mely az *elsajátítandó szöveg minőleges szerkezetének* s ettől függő kölcsönhatásoknak előmozdító, a *homogének egybeolvadásos tendenciájuk útján gátló* jelentőségét a megtartás s az észbejutás magasabbrendű jelenségeire, értelmetlen valamint értelmes szövegre egyaránt kísérleti úton szembeszökően bizonyította. Ezekről 1905-ben részletesen beszámoló német közleményében, mely magyarul 1914-ben jelent meg, a levédések elemzéséből kimutatja, hogy a *homogén soroknál elsősorban nem gátlásról, ha-*

nem egybeolvadásról van szó s nyilvánvaló, hogy a Müller-Schumann, valamint a Müller G. E.-Pilzecker-féle asszociatív ill. reproductív (generatív ill. effektív) gátlás az egyformák egybeolvadási, összegeződési és az eltérők elkülönülési törekvéséből magától értetődően folyó jelenségek. Ugyanez derül ki később az általuk megállapított retroaktív gátlás jelenségeire nézve. A szellemi munkánál ismétlésekből adódó fokozódó megtartás és a felújíthatóság növekvő készsége nem egyéb, mint az egyformák szummálódása, melyek azonban mint önálló, elkülöníthető élmények belévesztek a közös egészbe. Az e kérdésről legkülönbözőbb területeken, a legelterőbb módszerekkel ellenőrzött megállapításokról szóló irodalom 1905-ben a Harvard-egyetemről kiindulva – Turley, Kleinknecht – a svájci és főleg német egyetemi pszichológiai intézetek részéről mindmáig folytatódva – Münsterberg, Aall, Grünbaum, Fr. Schuman, E. Kraepelin, E. Bleuler, G. Krueger, N. Ach, Selz, Wirth, A. I. Schulz, H. Henning, Rupp, Köhler, Marbe, Klemm, Al. Fischer, E. Becher, Horwitz, H. Czinner, Kindler, Seemann, Ipsen, Ehrhardt, v. Restorff, Galley, A. F. Schmidt, Hylla, J. S toll, Egenberger, Lesch, Bachmann, Klügmann és főleg H. Weimer-ig a számjegy és betűsorokkal, valamint a színekből vagy mértani alakokból álló halmazokkal stb. végzett kísérletek, az olvasási, írási, betűszedési és a végleges sajtóhibák, a számolás, a matematikai, fizikai képletek elsajátításának, az arc- és névemlékezet mindennapos tévedéseinek, az emberi ép beszéd fonetikai alkalmazkodásainak, fáradt és beteg állapotokban jelentkező botlásainak, az ítézés és következtetés, az ügyességek és általában a testi és szellemi cselekvés mindennapos elsiklásainak elemzése és megelőzése körül messzemenőleg megerősítette R. megállapításait. Másrészt tételének általános érvényességű alaptörvényként való elismertetése körül máig is áll a vita. Magyar részről a valóság kiderítését szolgáló kutatásaikkal hozzájárultak Lázár Szilárd, Schmidt F., Fochoer László, Juhász Andor, Szeliánszky Ferenc, Molnár Ilona, Kolosy-né Jankovich Leona, úgyszintén itthon és a külföldön Pikler Gyula, Kollarits Jenő és h. Schiller Pál és iskolájának vizsgálatai.

4. Az ép egyén szellemi normúlértékei. – A szellemi

munkateljesítmény képlete. – Az *R.-féle* „*Psichológiai Tanulmányok*” (1901-1913.). – 1909-ben a Budapesten megtartott XVI. Nemzetközi Orvosi Kongresszuson *R.* mint megbízott referens számolt be „*A normális egyén szellemi kánonja megállapításának lehetőségéről*”. Utalt e téren szétszórta már meglévő vizsgálatok adataira, úgyszintén hiányaira, melyek legfőképpen az érzelmi jelenségek terén állanak fenn. Hangsúlyozta a tervezett és tervezendő vizsgálatok módszeres és egységes feldolgozását célzó nemzetközi egyezmény szükségességét, s megszabta a követelményeket, a vizsgálandó egyén, a képesség, a vizsgáló módszer s a teljesítmény tényezőit és végül a normálértékek legcélszerűbb formáit. Mindezekre már kivizsgált példákat mutatott be egyes külföldi kutatók s legnagyobb részét a saját és tanítványai vizsgálataiból megállapított alapértékek gyanánt. Az 1905-i római nemzetközi kongresszuson jelentette be *R.* „*Studii sulla misura della memoria*” c. (Atti d. V. Congr. internaz. di Psicol. Roma, 1906) a *szellemi munkateljesítmény képletét*, mely szerinte $L = AIT$, hol L = a helyes teljesítmény érdekében végzett munka, A = az elvégzendők számához viszonyított helyesen elvégzettek százalékos terjedelme, T az egyes, rendszerint azonban a sorozatos teljesítmények valószínű középértékű tartama s e mellett maga az $A = r+c/2$, hol r az elsőre helyes, $c/2$, az előbb téves, de első javításra helyesbített reakciók százalékszámára. E képletet bárminő szellemi folyamat vagy cselekmény mérésére felhasználhatjuk, de igen alkalmas ugyanazon feladat megoldására igénybe vett eltérő munkamódszerek eredményeinek objektív cenzurálására is.

5. „*Psichológiai Tanulmányok*” címen 1913-ban a Magyar Gyermektanulm. Társ. kiadásában jelent meg *R.* vizsgálódásainak első kötete. Tartalmazta ez 1. „*A figyelmetlenség pedag. pszichológiája*” c. (1910) a Magyar Pedag. Társ.-ban tartott székfoglaló előadást, 2. „*Miért nem jutnak eszünkbe nevek, adatok s egyéb tudott dolgok*” c. a Magyar Filoz. Társ.-ban 1912-ben tartott előadást, 3. *A figyelem és emlékezet egészségtana és lélektani neveléstana*, 4. *A felfogás és az emlékezet kísérletes vizsgálásának, módszereinek részletes ismertetését*, 5. *A középiskola reformjának mikéntjéről*. Utóbbi a gr. Apponyi Albert elnökle

alatt 1908-ban tartott ankéten tárgyalt kérdésekre adott válaszo; kat közli. 6. „*Levél egy ötödosztályos középiskolás tanulóhoz*”, főleg a tanulás célszerű módjáról és a rendelkezésre álló ú. n. szabad (szorgalmi) idő helyes beosztásáról adott tanácsokat. A Psychol. Tanulm.-ok 1915-ben megjelent II. kötete „*A lelki-élet minőleges alaptörvénye*” címen R. e tárgyról ezideig meg-írt közleményeit tartalmazza, de az 1914-ben megjelent „*Wechselwirkung gleichzeitiger Reizwirkungen im Nervensystem u. in der Seele*” c. közleménynek csak ekő felét.*

6. *A gondolkozás élettani pszichológiája. – Jendrassik Ernő és Kollarits Jenő tanításai. – A realista és materialista pszichológusok. – A beteg emlékezet.*

Eme fejlődési korszak irodalma gazdag volt tisztán fizioiógiás, biológias, fizikai, realista, ill. materialista-monista felfogású pszichológiai közleményekben.

Szilárd A. „A deduktív lélektan alapvonalai” I. c. munkája a lelki élet jelenségeit még távolról nem eléggé megismert, megértett és kellőképen kitanulmányozott idegéletteni tételekből igyekszik megbecsülendő tájékozottsággal logikusan levezetni. Német nyelven (1928) már mint „*Dynamische Nervenlehre*” jelent meg.

Rövidségében is nagyvonalú, merész, heurisztice értékes, de ide élettanilag szintén jórészt még kellőképpen nem igazolt

* Öszefoglalólag tárgyalva megtalálható az egész kvantitatív és kvalitatív gátlási probléma Ranschhurg munkáiban, mégpedig 1923-ig való fejleményeinek menete Az emberi elme I. köt. 39-41, 116-126, 133-137, 143-144, 150, 159-160, 170, 217-235, lapjain. 1923-tól 1928-ig a homogén gátlás körül támadt külföldi irodalom és vita rövid vázlata található németül egybefoglalva fi. már említett, *Die Störungen des Lesens u. Schreibens* c. munkájának 154-237. lapján. 1928-on túl tárgyalja a problémát R. *Az emberi beszéd strukturáltságát tel-tételező tényezők törvényszerűségeiről. Mitrovits-Emlékkönyv, 1938, Különnyomat 1-55. 1. Továbbá Az emberi tévedések törvényszerűségei, A magasabb szellemi működések helyes vagy téves voltát megszabó törvényekről ép, fogyatékos és beteg állapotokban. Magy. Psychol. Szemle, X. 1937. 1-187. 1. S ugyanez kórtani fejezettel bővítve, mint könyv Novak R. kiad. 1-198. 1. Budapest, 1938. Folytatásaként v. ő. *A szellemi működések törvényszerűségei az elme egynémely beteg állapotaiban*, Magy. Psychol. Szemle, XIII. 9-38. 1. 1940. S végül *Test, lélek, szellem* c. hozzászólásban a Magy. Filoz. Társ. által 1940. II. 13. rendezett vitában, úgyszintén „*A tévedések elhárításának lehetőségéről*”. A Gyermekek s az Ifjúság folyóirat, 1942.*

feltevéseket szinte látnokilag biztos igazságokként hirdet *Jendrassik Ernő* belgyógyász professzornak a kir. Orvosegyesületben 1912. X. 14. tartott Balassa-előadása: „*A gondolkozásról*”.*

Sem egyéb szervezetünkben, sem agyvelőnkben nincsenek más elemek, mint a szervetlen világban s mikor egész testünk alá van vetve a természet törvényeinek, képtelenség, hogy más erőket képzeljünk gondolkozásunk, cselekvésünk alapjául, mint amelyek az egész világrendszerben uralkodnak. A percepciók a valóságnak csak szimbólumai, miként a szónak jele az írás. Emlékképeink is valóságos energiarovások, aminők a mágneses fonográf lemezein vannak. Agyvelő-sejtjeink ezeket átalakítják az érzéki észrebevés sajátosság képeire, akárcsak bél-sejtjeink az idegen fehérjét saját én-ünk fehérjévé változtatják. Az idegelemekben is ugyanazok az energiaátalakulások mennek végbe, mint a szervetlen világban. Az ingerület nyilvánulásában leginkább a villamossághoz hasonlít s a neuronok egymásra hatása teljes izoláció mellett indukción alapul, midőn az egyik neuron lefolyt izgalma nyomán a másikban tartósabb töltés létesülhet, amíg csak az egy másik neuronra ugyanúgy át nem adódik. A töltés megmaradásában, akárcsak a kondenzátorban, mely csak *úgy* működik, ha egyik irányban levezetése is van, a dendritek végzik a feladatot. Egyes képességeink külön centrumokban vannak, aminthogy a gondolkozás egyes elemei leghatározottabban vannak lokalizálva agyvelői sejtjeinkben.

Az ingerület csak egyféle, β hogy fény, hang, íz, szag, tapintás, fájdalom lesz-e belőle, az attól függ, az agykéreg mely részére kerül. Gondolkodásunk is különálló részekből áll, a differenciálás elkülönített lokalizálása tehát logikai posztulatum, de ugyanerre mutatnak az agybetegéknél, agysérülteknél gyakran található jellegzetes elszigetelt kiesések is. Az érzékszervektől párhuzamos fonaték kerülnek az agyvelőbe, rezonator-nyalábok, amelyeknek kollaterális nyúlványai mind rezonatorokként működnek; az ingerület minősége szabja meg a megfelelő rezonáló sejtet. A hasonló hangoltságú sejtek ingerületei vonzzák egymást. *A* hasonló hangzóság adja meg kifelé a képességünket, hogy hasonlóságot, különbséget találjunk, hogy általánosítsunk és szisztematizáljunk, sőt a további asszociálás is csak hasonló rezonálások felkeltésében áll. A gondolkozásos reflexek útját nem közvetlen pályák, nem is azok bejárása (Bahnung) jelöli ki, hanem a már meglévő rezonator-gyűjteményből együtthangzásra indított idegsejtek érzékenysége. Az emlékkép-gyűjtemény és a sejtek e rezonálóképessége együtt adja meg az ember intelligenciáját; genius az, akinek érzékeny rezonátorai megszólalnak, midőn még más halandó sejtjei némán maradnak.

Hasonló nyomokon jár *Jendrassik* adjunktusának, *Kollarits Jenő* professzornak (1870-1940) „*Idegesség és jellem*” c. 1918-ban megjelent könyve. Ez a tüdőbaja folytán korán a svájci davosi elszigeteltségre ítélte, mély en járó elméjű, később teljesen a v. *Monakow-féle* hormé-tan hívévé szegődött szerző

* Orv. Egyes. Értesítő, 1912.

70 éves korában történt elhunytáig magyar, német és francia nyelven gyarapította idegen földön is a magyar lélektani kutatás és gondolkodás hírnevét. 1919-től 1940-ig kvalitatív, úgyszintén kvantitatív gátlási törvényem helyességét a szervezet csökkent teljesítő-képességű avagy korlátozott öntudatoságú állapotaiban a külföld orvospszichológiai és pedagógiai lélektani köreiben élénk figyelmet keltett közlemények nagy sorozatával támasztotta alá.

Pikler Gy. munkái közül a már I. 1. alatt felsorolton kívül *A lelki élet fizikája* (1901, *Két előadás a dinamikus pszichológiáról* (1908), *A tudat helye a természetben* (1910) és *Erzékfiziológiás vizsgálatok* c. kísérleteken felépített nagy művét is (1917) e csoportba kell soroznunk.

Szélsőséges materialista-monista alapon készült *Posch Jenőnek* a Magyar Tud. Akadémia által 1915-ben kiadott két-kötetes „*Lelki jelenségeink és természetük. – Egy realista lélektan tervezete*” c. munkája is. Szerinte gondolkodás, érzés, érzelem és akarás kizárólag izomfeszültségek s egy pszichológiának, mely semmi egyebet nem ismerhet el, mint mozgást, sajátképeni felsőbb fóruma csakis a fiziológiai lehet.

Erősen materialista felfogású mű e korszakból *Farkas Gyeyza* „*Az emberi csoportok lélektana*” (1916) és *Gergő Endre* „*Materialista lélektan*” c. (1925), az anyagelvűség egyedüli igazáért keményen és meggyőződéssel küzdő munkája. A századunk eleje óta erős fejlődésnek indult *reflexológia* önmagában sok értékes gondolatot hozott, sőt csecsemő- és állatlélektani szempontból jelentős megállapításokra is vezetett. Ennek, valamint az, ú. n. agy mechanikának és a szintén kizárólag a szervezet objektív jelenségeire, nevezetesen összmagatartására súlyt vető *behaviorizmusnak* *apszichológiás és antipszichológiás súlyos támadásai ellen emel szót Ranschburg* „*Psychologia és Természettudomány*” (M. Psz. Társ, közl. 1928.), „*Reflexologie u. Psychologie*” (Kvartaln. Psycholog. Poznan, III.), külön kiadványként Urban u. Schwarzenberg, Wien, 1932., továbbá *Behaviorismus u. Psychologie, Zur Kritik d. apsychologischen Psychologien Arch. f. d. ges. Psychol.* 86., (1932) c. tanulmányaiban, melyek időrendileg már a harmadik fejlődési korszakhoz tartoznak.

Az emlékezet ép és kórtani pszichológiájáról 1911-ben megjelent „*Das kranke Gedächtnis, Ergebn.-e d. exp. Erforsch. d. alltaeglichen Falschleistungen u. d. Pathologie d. Gedächtnisses*” c. könyvében *Ranschburg* az emlékezetvizsgálat minden irányú módszertanát és irodalmát adja. Sajátképeni kórtani kutatásai három részben 1907-1910-ig a Sommer-féle „*Klin. f. psych. u. nerv. Krankheiten*” c. folyóiratban és egybefoglalva is C. Marholdnál jelentek meg. – Az emlékezés kapcsolatait az érzelmekkel tárgyalja R. 1913-ban, a Nagy László Emlékkönyvében megjelent tanulmánya „*A kellemes és kellemetlen tényekre való visszaemlékezés képességéről*”, mely a kellemetlen elfojtásáról szóló Freud-féle tanok általánosításait igazítja helyre.*

7. *A mennyiségek és a számolás lélektana.* A számolási időtartam mérésével megállapította s először a római V. nemzetközi lélektani kongresszuson közölte volt R., hogy a leg-
elemibb számolási műveletek nem pusztán gépies, hanem még az elemi iskola végeztével is bonyolult kapcsolási, ítélesi műveletekkel járó folyamatok. Vizsgálatai számos külföldi kutatásnak váltak kiinduló pontjává, melyek a magyarországi megállapításokat, bár eltérő módszerekkel, mind megerősítették. R. tanítványa *Kaufman Irén* „*A számolásbeli gondolkodóképesség és a távoleső fogalmak kapcsolataira való emlékezőképesség két új próbája*” (A *Gyermek*, 1921.) ismertette, majd 1923-ban *Kaufman Irén* és *Schmidt Ferenc* a *Zschr. f. pedag. Psychol.*-ban, *A számtani gondolkodóképesség 841 középiskolás tanulón végzett vizsgálatáról* számoltak be. Eme vizsgálatokat is, mint e téren elsőket a német *Voigts* ellenőrizte s nemcsak megerősítette, de a 12-15. éves korra is érvényeseknek, magát a tesztet igen alkalmasnak találta a számolási gondolkodóképesség magasabb osztályokban való vizsgálatára is. R. másik tanítványa, *Schnell János* (1923), a tanulók különböző *felfogási típusának és számolóképességük fejlettségének mértéke között való kor-*

* Alapvető kísérleti megállapításokat tartalmaznak az *iskolásgyermekek* logikai felfogó- és megtartó emlékezetéről *Vértes O. J.*-nak a *Zschr. f. Psychol.*-ban 1912-ben és a *vakokra* vonatkozóan ugyanily módon végzett 1920-ban az *Arch. f. d. ges. Psychol.*-ban közölt tanulmányai.

relációkat vizsgálta s közölt azokról értékes megállapításokat.

8. *A tehetségek lélektana. A magyarországi második lélektani kutató laboratórium.* Közben Budapestre hazatért Révész Géza, kinek *Tangl F.* prof. rendezett be ált. kórélettani intézetében pszichológiai laboratóriumot. Révész már Göttingában a látási és legfőképen a hallási érzetek tanát fejlesztette, Budapesten pedig részben gyermektanulmányi s pedagógiai pszichológiai, részben pszichofizikai módszertani vizsgálódásokon kívül *Nyiregyházy Ervin*, akkor 9 éves, kiváló zenei hallású, technikájú és komponáló képességű gyermekeken végzett a *talentumok lélektana* szempontjából értékes vizsgálatokat, melyeket részletesebben „*Psychologische Analyse eines musikalisch hervorragenden Kindes*” c. könyvében 1916-ban közölte. Későbbi amszterdami professzorsága alatt német, hollandus és angol nyelven közölte egytől-egyig jelentős összehasonlító ember-, gyermek-, ill. állatlélektani kísérletes vizsgálatait tyúkokon, majmokon stb., másrészt a látás, hallás, színes hallás és tapintás, a térfelfogás és téremlékezés, úgyszintén a tapintási agnózia, továbbá iskolai és pályaalkalmatossági kérdések területén.

9. *A lélekelemző módszerek.* A pszichoanalízisnek ezidőben Magyarországon való állását legvilágosabban *Freud* vezető tanítványának, *Ferenczi Sándornak* „*Lelki problémák a pszichoanalízis megvilágításában*” (1912) c. könyve képviseli.

A cselekvési motívumok legelrejtettebb rugóit kell felkutatni, nem riadva vissza a kellemetlen, kínzó, utálatos beléltásoktól sem, felkutatni a bajok reális forrásait. Ha ez sikerült, nem nehéz azután önállóan, csak a józan célszerűségnek engedve, összhangba hozni a cselekedetekben az önérdeket a társadalom érdekével.

10. *Az intelligencia vizsgálata.* *Éltes Máttyás* 1914-ben megjelent „*A gyermeki intelligencia vizsgálata*” c. könyve *Binet-Simon* módszertanának magyar nyelvre történt átültetése több mint 600 budapesti gyermekben történt óvatos kipróbálása alapján. E mű egyúttal elsőként a vizsgálathoz szükséges valamennyi segédeszközt is tartalmazza. (É. életrajzát *I. M. Ps. Sz.* 1936, 102-107.)

11. *A modern lélektani kutatásokat egységesen feldolgozó első magyar lélektani mű.* Az e fejezetben tárgyalt második

fejlődési időszak utolsó éveiben jelent meg a Magy. Tud. Akadémia kiadásában *Komis Gyulának A lelkiélet* c. munkája. Az első, az érzetek világát a kísérleti pszichológia vizsgálódásainak és a szerző saját tapasztalatainak megvilágításában feltáró kötet 1917-ben jelent meg. 1918-ban követte ezt a második, 1919-ben jelent meg az érzelem, ösztön, akarat, cselekvés, én- és öntudat, test és lélek legmélyebben járó s a sajátképeni lélektani főkérdéseket érdekes, vonzó s meggyőző stílusban tárgyaló 3. kötet.

Komis szerint, ha a természetbűvár egy pszichikai ok hatását a *semmiből* támadtnak következteti, ez onnét ered, mert kezdettől fogva a létező valóságoknak csak egyik részét veszi figyelembe (a fizikai világot), és ezt tartja tévesen az egésznek. Ha ellenben a *valóság* pszichikai felét is valóságnak vesszük, akkor az, ami a *semmiből* látszott keletkezni, lelki okok hatása, s ami *semmivé* látszott lenni, az éppen lelki jelenséggé változott. Az energia-átalakulás törvénye uralkodik a természetben s érvényét nem csorbitja a pszichofizikai egymásrahatás sem. *A pszichikumból eredő minden energia* a természet folyamába belépésénél már az energia-törvény hatáskörébe kerül.

III. HARMADIK FEJLŐDÉSI SZAK. 1921-1942.

A) 1921-1930.

Pszichológiai termelésünk a lélektani kutatás harmadik szakaszában oly gazdag, hogy a tudományos önálló művek közül is csak a legfontosabbaknak rövid ismertető jellemzésére szorítkozunk. A fontosabb közlemények bibliográfiáját külön szándékozunk közölni.

Az emberi elme. – *Az új gyermeklélektani áll. intézet felállítása.* – *A Magyar Pszichológiai Társaság megalakulása.* E korszak elejére esik jelen sorok szerzőjének összefoglaló kétkötetes műve, „*Az emberi elme*” (1923.). Az első kötet inkább az értelem, a második az érzelem, ösztön, akarat, egyéniség lélektanával foglalkozik.

Elmetanon a pszichológiának azt az ágát érti, mely az élő emberi szervezetnek legmagasabb működéseire kötött tudatfolyamatokat a maguk szubjektív mivoltában is a biológiai gondolkodás keretein belül kutatja. A szakirodalmat bőven ismertetve s a különböző elméleteket bírálva, R. végeredményben mindenütt sok évtizedes saját tapasztalatokra s az ép, fogyatékos, abnormis és beteg elméjű

emberről gyűjtött megállapításaira támaszkodva igyekeznek a szerteágazó nézetek között a tájékozódást kereső orvos-olvasót, de a hivatásos* bármely szakmabeli pszichológust is a lelki valóságok, szabályszerűségek, törvényszerűségek β a fizikai világgal s benne az élő szervezet egészével való összefüggésekről tájékoztatni.

A m. kir. gyógypedagógiai és pszichológiai laboratórium 25 éves fennálltának jubileumára tanítványai „*Psychologiai tanulmányok*” címmel megjelent díszmunkát adták át mesterrüknek, R.-nak. Ez a kötet *Schnell János szerkesztésében* részletes felvilágosítással szolgál a laboratórium addigi vezetőjének és munkatársainak 25 éves orvos- és pedagógiai, valamint kísérleti-pszichológiai működéséről és 39 jelentős tudományos értékű, a pszichológia, ill. határtudományai területéről kikerült közleményt tartalmaz, közöttük nagyszámú német, belga, olasz és orosz kiválóságtól. (Budapest, 1929. 1-493.) R. lemondása után *Hóman Bálint* miniszter a laboratóriumot *Magyar Kir. Gyermeklélektani Intézetté* alakította át s azt *Schnell János dr.-nak* főorvosi vezetése alá helyezte. Az intézmény *Schnell* tervei szerint tudományos és gyakorlati célokra egyaránt felette alkalmasan működik s mindmáig orvospedagógiai, alkalmasság- és pályaválasztási, iskolásgyermek-lélektani kutatás és a gyermeki elme védelmének minden területén virágzó működést fejt ki, melyről *Schnell* az ebből az intézetből kikerült tudományos közleményeket egybefoglaló „*Gyermeklélektani Tanulmányok*” (1935), úgyszintén „*A gyermek-sorsok lélektanából*” (1938) c. saját tanulmányában számol be.

1928-ra esik a magyar pszichológiának egy valóban jelentős eseménye, a *Magyar Psychologiai Társaság* s vele a *Magy. Psychol. Szemle* megalakulása. Ez, ha nem is egészében, de lényegileg összehozta a legkülönbözőbb területeken pszichológiával tudományosan foglalkozók, vagyis a magyarországi pszichológusok táborát és kiadványaival, tudományos és közérdekű előadásaival, nevezetesen a *Szemlében* megjelenő közleményeiben méltóan képviseli a fél évszázad előtt még kisgyermekkorát élt magyar pszichológiát. A Társaság *Ranschburg Pál* (1928-31), *Benedek László* (1931-40), azóta pedig *Várkonyi Hildebrand* elnöksége alatt működik. Ügyvezető elnöke ma *f. Boda István*. A lélektanak különféle tudomá-

nyokkal fennálló szorosabb kapcsolatai a Társaság alapszabályai értelmében szakosztályok alakulására vezettek. Az ezek közül elsőnek alakult Esztétikai Szakosztály Mitrovics Gyula elnökléte alatt külön társasággá bontakozott ki. A Neveléslélektani Szakosztály Várkonyi Hildebrand, a Kriminálpszichológiai Németh Péter, az örökléslélektani Szabó Zoltán, a Gyakorlati Lélektani H. Schiller Pál, a legifjabb Magyarságlélektani f. Boda István elnökségével működik. A Szakosztályok egy nagy egésznek azzal szervesen összefüggő és termékeny kölcsönhatásban álló részei, a megfelelő határterületekre tartozó elméleti és gyakorlati szaktudományos kérdések lélektani oldalról való tisztázása és megoldása körül már eddig is méltánylandó működést fejtettek ki.

B) *Az 1931-1942. időszakba eső sztandardmunkák és közlemények.*

Az 1930-on túl megjelent lélektani főbb művek között említjük a) *Boda István: Bevezetés a lélektanba.* Egy lélektani rendszer vázlatja (1934. I-ÖDTTTC. a vállalt feladatot teljesen eredeti módon, de *Lindworsky*-ra hivatkozva, leginkább *elméleti tisztázás* alapján megoldani törekvő, ezzel a tan gyakorlati jelentőségét is szolgálni óhajtó, értékes könyvét, a szegedi egyet, lélektani intézetének kiadványát.

Boda gondolatmenete szerint: a pszichés élőnek egy eredeti sajátos „képessége” van arra, hogy bizonyos átélései önmaga előtt is ily sajátos, tudatinak, eszméletinek elnevezett módon reflektálódjanak. E jegyben vélik megjelölhetni azt a valamit, ami által az életes éppen lelkivé lesz. Az is lehet, hogy minden „életes”-ben benne van, benne szunnyad a tudatosításnak, az eszméletnek képessége. Határozott válasz azon kérdésre, vajjon csakis az egész lény, mint ily egész tudatosít-e, vagy tán annak egyes élő részei külön-külön is eszmélhetnek-e, a nem-világos tudatosulású lelki lefolyások, a „tudattalan” eszmélések tudatossá summálódása, a tudattalannak a tudatost befolyásoló hatása, a tudatszétesések és kettőződéses .stb. tényeinek értelmezhetősége terén ma alig adható meg. A tudattalan lelki életben és a tudatszétválások eseteiben is a legcsodálatosabbnak tetsző megnyilatkozások mélyén a gondosabb elemzés előtt az én egységének elve érvényesül.

b) *Brandenstein Béla*:: *Az ember a mindenségben*. c. a Magy. Tud. Akad. kiadott (1935-37? I-III. 692, 313, 424) munkája. A mű, tudtommal, a legelső modern tudományos kísérlet a homo sapiens egészének valóban minden irányú megismerésére s az e megismerésekből nyert következtetéseknek az emberiség testi és szellemi épebb és értékeesebb fejlesztése szolgálatában való alkalmazására.

I. kötete vázolja a biológiai fejlődés kialakulását az újabb embertani leletekhez fűződő elméletek ismertetésével. Az, ember a jobb tájékozódás s eszközhasználat céljából mind gyakrabban két lábra állott ember-majomnak fokozatos átmenetekben kifejlődött ősalakjából alakult. De ez csak az emberi testre vonatkozik, míg az ember életbéli összmagatartását az állattól áthidalhatatlan szakadék választja el. „Az emberi kultúra” c. második részben fejti ki e szellemi magatartást. *Az emberi kultúrtevékenység* általa külön fejezetekben részletesen tárgyalta megnyilatkozási formái mindig lelki aktusokból fakadnak s ezek megismerését szolgálja „*Az emberi lélek*” c. második kötet. Tanításának legsajátosabb tengelye a teljes én-es és a sajátképeni emberi tudatról szóló, mely utóbbit a testi, főleg idegrendszeri folyamatoktól mindenképpen függőnek, az előbbit a testtől teljesen függetlennek hirdeti. Ebből igyekszik az emlékezet, a személyiség stb. lélekkörtani jelenségeinek magyarázatát is levezetni. A harmadik kötet foglalkozik az ember testi-lelki kettősségének s mégis egységes egészének, az; egyén és a fajták keletkezésének, a nemiség, a szerelem, az életkorok, a karakterológia problémáival. Végül a fizikai, vegyi s a növényi s állatbiológiai jelenségek szemlélése és búvárlata alapján vizsgálata tárgyává teszi az okság elvét, a fizikai világ valóságát, az anyag létét, a természet egészének felépülését s az embernek a mindennekfelett álló Végső Ok-hoz való viszonyát, ilyképpen foglalva össze befejezésében egységgé „*Az ember világhelyzete*” címmel mind a természettudományos, mind az inkább böloseletileg érdeklődő olvasó figyelmét leköti filozófiai antropológiát.

c) Nagy nyereségként könyvelhetjük *Bognár Cecil* egyetemi tankönyvnek szánt, részben eredeti észlelések és kísérletek alapján megírt *Psychológia* művét (1935), nemkülönben a lélektani kérdések iránt a műveltebb olvasó figyelmét lebilincselő, közérdekű könyvét: „*Mi és mások. A mindennapi élet lélektana*” címmel. (1940. Egyei Nyomda.)

d) *Schütz Antal*: *A bölcselet elemei* c. munkájának (Budapest, 1940. második átdolg., bőv. kiadás) lélektana.

Schütz szerint: az érzéketek az érzékszervek és az idegrendszer közvetítésével jönnek létre, de más természetűek, mint az ezekben végbemenő ingerületi változások. A kísérleti pszichológiának a reprodukcióra vonatkozó tanulmányai is

mutatják, hogy *a pszichológiai törvények nem fizikaiak*. Sohasem tudjuk biztos-
sággal megmondani, hogy a következő pillanatban mi idéződik fel. A *tudattalan*
létezése nem tagadható, ez is pszichikai közvetítő tényező. *Az én-tudat* felöleli
a lelkieken kívül a testi tevékenységet is. *Minden megismerés és gondolat mögött*
ott van az akarat, a maga céltudatos, irányító jellegével. Viszont minden akarat-
megnyilvánulásban ott van egy gondolat. Értés és akarás a szellemi élet két
iránya, de mégis egymásba válnak. A *szabad akarat* nem mond ellent az energia
megmaradási elvének sem, melynek érvényességét *Schütz* az életfolyamatokra is
valószínűnek tartja. A szabad akarat az energia mennyiségét nem növeli, nem
csökkenti, csak irányítja. Az emberi szabadság valóban három irányban korláto-
zott: 1. képtelen teljesen közömbös maradni a jóval szemben; 2. a világ minden
változásában a végső ok, Isten is részt vesz; 3. az emberi akarat cselekvő kész-
séggé fejlődése sok biológiai és külső életfeltételtől függ, nevezetesen az erélyes
ön-neveléstől. *Értelmi és akarati tevékenységeink szellemiek*, tehát egészen *más*
világból valók, mint az anyag. A kettő közötti kétségtelen *kapcsolatból* viszont
a kettő *azonosságára* következtetni annyi volna, mint ahogy a hegedűművész is
csak jó hegedűn lévén képes művésznek lenni, ő is, játéka is a hegedű funkciója.
(*A bölcelet elemei*², VII. Anthropologia, I. Az emberi lélek, 459-495. és u. o.
II. Karakterologia 496-527. III. Az emberi közösség 528-559. IV. Az ember
helye a mindenségben 560-569.

e) Nem. sajátképeni lélektannak készült, de igen nagy
pszichológiai értékű *Marcell Mihály* hétkötetes műve „*A bon-
takozó élet*”, mely nevezetesen a gyermeki, serdülő- és ifjú-,
ill. hajadonkor lelki fejlődését, e fejlődés nehézségeit és korcs-
hajtásait, erkölcsi higiéniáját és védelmét írja meg szinte pá-
ratlan gazdagságú pszichológiai, pedagógiai és lelkészi tapasztalaton teljesen egyénileg felépített művében.

f) *Gyermeklélektani sztandardműnek* indul *Várkonyi Hildebrand*-nak valóban alapvető, ezideig két kötetre terjedő munkája: „*A gyermekkor lélektana*”. Az első kötet a kis gyermek első Hat évét ismertetve, a személyiséglélektanból kiindulva, vagyis az egészről haladva a részek felé, jut el a cselekvés lélektanához. A második kötetben, mely a 6-12 életévet tárgyalja, az összehasonlító pszichológiában is a gyermeklélektant tartja a helyes kiindulópontnak. A szerző föelvé: a személyiség is egész, mely több, mint részeinek mozaikja. A *személy* lélektani megjelenési alakja *a személyiség*. Ennek fejlődésén a lelki részegészek szerkezeti összefüggésének a kibontakozását értjük, mely a fejlődés folyamán a személyiség egyes, viszonylag különálló részeinek egyre szorosabb összeköttetésbe

vagy ellentétbe jutásából jegecesedik ki, mint a személyiség alapformája.

Várkonyi könyvének eddigi két kötete az antropológiai pszichológiának az emberi egyén két első, tán legjelentősebb fejlődési időszakát vázoló, eddig alig látott teljességű és tárgyilagosságú, valóban szerves egészet ígérő egybefoglalását s, hogy az ő szavával éljünk, integrálását jelenti, mely igen fáradságos és művészileg teljesített munka mögött hasonlíthatatlan szerénységgel bújik meg a szerző alkotó egyénisége.

g) Az alkalmazott pszichológia területébe tartozik *Erdélyi Mihálynak* „*A psychotechnika alapkérdései*” c. irodalmunkban alapvető, de tárgyának inkább elméleti oldalát és kizárólag általános módszertanát fejtegető műve (1936, 1-484. 1.).

h) Részben szintén az alkalmazott pszichológia területébe tartozik *H. Schiller Pál* munkája, „*Pszichológia és emberismeret Bevezetés a pszichológiába és pszichotechnikába*” c. könyve, melyet igen világos meglátása, felette találó lényegérzéke és a gyakorlatilag legjelentősebbre reátalálása és reátapintása (ú. n. Fingerspitzengefühl-je), ezek mellett pedig szokatlanul szerencsésen s szinte könnyedén, de mégis a problémák és a megoldások legmélyére elvezető iránya jellemez. A cím szinte veszedelmesen sokat ígér, de a szerző kevés lapon (1-146) a beigéртnél lényegesen többet ad.

i) Jóval súlyosabb és mégis szerkezetében, felfogásában és problémamegoldásában, valamint tárgyalása mikéntjében is megint csak meggyőző, okos és eredeti *H. Schiller P.* legújabb könyve: „*A lélektan feladata*”. (M. Tud. Akad. 1940. 1315.)

Élménylanra és cselekvéstanra oszlik és mindkettőnek bírálatát adja *Aristotelestől* Descartes-on és Wundt-on át Brentano, majd Bühler-ig, ill. Darwin-től Uexküll-Dilthey-Spranger-en, majd Pierre Janet-η és Freud-on James-Mc. Dougall-Tolman-Köhler-Jewin-en át *Piaget-ig az élmény és a cselekmény bírálatát*, mindvégig élesen megrajzolva *saft* álláspontját s végül a lélektani törvény eszméjét fejtegető befejezéssel. A mű főgondolata: A lélektan kevésbé tudatelemzés, mint inkább cselekvésleírás legyen. Mindkét mű leginkább a behavior izmus ama eddig, sajna, kevésbé kultivált iránya felé hajlik, mely a magatartást nem csakis az ú. n. objektív, kizárólag testi, de a realitásnak megfelelően szellemi-lelki téren is egyaránt kutatandónak tartja.*

* Schiller érzékeléslélektani kutatásainak visszhangját mutatja, hogy Koffka „Gestaltpsychology”, Vernon „Visual Perception” és E. Straus „Vom

k) *H. Nagy József: A filozófia története*² c. munkájában a magyar filozófia fejezetben (5. pont) a pszichológia magyar munkásairól is megemlékszik. Felette érdekes, az ember metafizikai pszichológiáját és a szellemi s a fizikai világ fő problémáit sajátképen nem is a szakközönség, hanem a művelt körök számára fejtegető „*Ember és Világ*” (1937) c. szakembereknek is ugyanolyan tanulságos, mint élvezetes munkája is.

Nagy József szerint minden egyes ember magában hordja a világgalkotó szellemet: magában találhatja meg azt az én-t, mely eszmélkedésével közvetlenül éli át a szellem létét és tevékenységét. A tudomány az én-t a világ felől, a filozófia a világot is az 'én' felől próbálja megérteni. Az emberi természet benső hajlamai döntenek a felett, hogy valamely kor kultúrájában az én, a szellem filozofikus, vagy a tárgy, a világ tárgyi-tudományos oldala válik-e hangsúlyozottá. Lélek és test egymástól elválaszthatatlanok, sőt, ami kifelé élet, az befelé lélek. A növény teljesen tudattalan, passzív, az állat tevékenyebb s tudatosabb életet él, de törekvése még nem akaratos, csak ösztönös, célszerű reakció, melyet adott élethelyzet vált ki. A lélek kifejezést tartjuk fenn a tudatos aktusok részére; ahol ilyen nincs*, ott elég volna „lélekszerű, psychoid tevékenység”-ről beszélni, „célszerű viselkedésről”. Az értelem kezdetleges formái a bonyolultabb állatoknál kényszerűen fejlődnek ki. Az ember létének középpontja az éltető lélek, mely az anyagi valóságban a szellem követelményének megfelelően tevékenykedik. Az embert emberré a szellem erkölcsi szférája teszi: az öntudatosan átélt értékélmények s a reájuk építő tudatos akarat S' a képesség az igazságnak önmagáért való keresésére, a szép műveinek alkotása. Így az ember maga is nem egyszerűen természeti valóság, hanem érték. Minden önértékű ember egyedülív és örökkévalóvá nemesedik, nem egyszerűen a faj hordozója, hanem az örökkévalóságba ömlött mulandóság – időtlen példa és követendő cél más emberek számára. Én-ünk egység, részekre téphetetlen test, lélek, szellem egysége. (1-53. 1.)

I) *A neveléstani pszichológia* terén hangsúlyozottan gyermektanulmányi és tapasztalati lélektani alapokon való felépítésük folytán nem hagyhatók említés nélkül *Mitrovics Gyulának* „*A neveléstan alapvonalai*” (1931), úgyszintén *Weszely Ödönnek* „*A szellemi képességek fejlődése*” (1932) és a jelen korszak első évtizedében megjelent „*Bevezetés a neveléstudományba*” (1923) c. alapvető munkái.

m) *A kultúra-lélektan, vallás- és politikai lélektan* határvonalain jár *Noszlopi László* „*A világnézetek lélektana*” c. (Bp. 1937. 1-346. 1.) finomrajzú munkája.

Sinn der Sinne” c. összefoglaló munkákban, úgyszintén *Katz* „Animals and men” c. könyvében, oldalakon keresztül ismertetik, nemkülönben *Froebes*, v. *Buddenbrock* és *H. Werner* nyomtatékosan kiemelik vizsgálatainak jelentős voltát.

Az egyéni léleknek magasabb, esztétikai, logikai és etnikai értékekkel való kapcsolatából eredő szellemi tennék a világnézet is. Ezért a világnézet nem merőben az egyén alanyi adottságaitól, az egyéni jellemről és képességeiktől függ, nem is pusztán a közösségeknek és történeti koroknak az egyénre gyakorolt megkötő hatásától, hanem maguktól az örökváltozatlan, emberfeletti értékektől is. A gyarló ember az értékeknek teljes és biztos megismeréséhez soha el nem juthat, mindig van tehát a világnézetekben emberi eredetű tévedés és hiányosság is. Az abszolút, örökkévaló igazságnak és a viszonylagos véges emberi megismerésnek keveredése, eredője a világnézet. (14. 1.)

n) A *politikai lélektan* elsőrendűen közérdekű és tanulmányos példaképe *Komis Gyula: Az államférfi. A politikai lélek vizsgálata* I-II. (1933) c. műve. A *tehetségleléktan és örökléstan* körébe vág *Somogyi József: Tehetség és Eugenika. A tehetség biológiai, pszichológiai és szociológiai vizsgálata* (1934), *Szirmay-Pulszky Henriette: Lángelme és elmezavar a magyar szellemi életben* (Genie u. Irrsinn im ungarischen Geistesleben) (1935) c. német kiadásban megjelent kötete, a *fajpszichológiát* képviselik *Gáspár János: Fajismeret* (1937) és *Bartucz Lajos: Fajkérdés, fajkutató* (1940) c. közérdekű kötetei.

ny) Az *életteni és élettudományi* jelentőségű munkákként említjük *Huzella Tivadar* érdekfeszítően megírt *Biológia* c. tankönyvét, úgyszintén *A psychologia és a biológia kapcsolata* c. előadását, melyek e két tudomány kapcsolatait és a lélektani jelenségek sajátosságainak fajlagos voltát megvilágítják. *Veress Elemér „Az egyéniség diagrammja. Élettani és psychofiziológiai vizsgálati módszerek kapcsán”* (M. Ps. Sz., 1938.) c. tanulmányában fiziológiás és pszichológias kísérletes vizsgálati eljárások sorozatával mint első igyekezett a testi és szellemi egyéniség együttes diagrammját megállapítani. Említendő még *Gergő Endré-nek a tudat, úgyszintén az akarat* jelenségeinek fiziológiai alapjairól írott tanulmányai.

o) Az *orvosi pszichológia* minden fejezete bőséges és méltó képviselőjét találja *Benedek László* saját, valamint iskolájának az ép és kóros lelkiélet kapcsolatait egyre újabb pontokon és vonatkozásokban feltáró tudományos közleményeiben.* Külön kiemelendő ezek közül *Benedeknek „Az insulinshockról”* a M. Psz. Sz.-ben (1937) és német nyelven könyvalakban megjelent műve, mely a schizofreniás elmezavar ellen hatásosan

* Lokalizálható lelki tünetekről. M. Psz. Sz. 1938.

alkalmazott nagyobb insulin-adagok hatása alatt keletkezett vércukor-ínség (hypoglykaemia) állapotában bekövetkező, a különböző érzetféleségek és általában az egész testi-lelki magatartás felette tanulságos elváltozásait tanulmányozza és a lélektanilag fontos megállapítások egész kincseshányáját jelenti.

a) A *lélekelemzési* e korszakban irodalmilag *Freud* iskolájából leginkább *Hermann Imre*, *Hollós István*, az *Adler-féle*, individuálpszichológia terén *Kulcsár István* s főleg *Máday István* szép könyve „Individuálpszichológia” (1941), a *Stekel-féle* tanokat *Gartner Pál* „*Ösztön, Kultúra, Illúziók*” c. munkája stb. képviseli.

β) A *tehetségek pathografiáját* *Schaf fer Károly* és tanítványai, valamint *Boda István*, *Szondi Lipót*, *Balassa László*, *Hermann Imre* és a *Révész Margit-Cinner Alice* „*Tehetségproblémák*” c. már említett könyvében több jeles szerző tanulmányaiban találjuk.

γ) A pszichoanalízistől függetlenül *öszönlélektani* fontos területen folytat újszerű kísérletes vizsgálatokat *Szondi Lipót*, melyeknek magyar nyelven csak egy fejezete „*Ösztön és nevelés*” címmel jelent meg eddig a *H. Schiller-féle* „*Lélektani Tanulmányai*ban”, III, 1939. Kiemelendők még *Nyíró Gyula* *Ady Endre verseinek pszichiátriai megvilágításáról* (1929), II., *Szirmayné Pulszky Henriettnek Bolyai János életéről és munkásságáról* (1932) írott és ugyancsak *Nyírónek Költőszeni és pszichiátria* c. (1933) tanulmányai a M. Psz. Szemlében.

δ) A *hipnózis* és *hipnózis-szerű állapotok*, valamint a *szuggesztívó* lélektanáról esik főleg szó *Völgyesi Ferenc* kétségtelenül ügyesen megírt közérdekű, nem sajátképen tudományos munkáiban, melyeket két évtized óta közölt „*Lélek és Természettudomány*” c. kiadványsorozatában (1. még „*Minden a lélek*”).

ε) A *neuropathiás*, ill. *abnormis* és *elmegeyenge* *gyermek*ek pszichológiájáról szól *Szondi L.* „*A fogyatékos értelem*” c. értékes, szorosan szaktudományos munkája, *Tóth Zoltán* német nyelven is megjelent „*A vakok képzeletvilága*” c. irodalmunkban egyedülálló műve és *Vértes O.* «7.-nek „*Az ideges gyermek*” (1922), „*A hisztériás gyermek*” (1930), „*A gyógyító nevelés rendszere*” (1940) c. mind orvosi, mind pedagógiai érdekű könyvei, úgyszintén „*Milió és gyermeki lélek*” c. tanulmánya (M. Psz. Sz. 1938).

p) Az esztétikai lélektan terén az újabb korszak sztandarmunkája Mitrovics Gyula „*A műalkotás szemlélete*” c. 1940-ben megjelent könyve. Ebben megfelelő részletességgel jól megválogatott és jól sikerült képmellékletek kíséretében tárgyalja az esztétikai anyag pszichikai, az esztétikai megismerés minden irányú érzéki, észrevevési, megértési s összegyéniségi alapjait az összes művészetek terén. Végül az érzelmek s nevezetesen a szépérzelmek biológiai és lélektani elméletét, benne a műélvezet és műalkotás érzelmi kölcsönösségét s az esztétikai tetszés lényegét ismerteti jóleső, mondhatnók, esztétikai világossággal. Említendők még mint jelentős közlések Prahács Margit „*A zene-aesthetika alapproblémái*” (1935) és Mátrai László „*Élmény és Mű*” c. munkái (1940), és a Mitrovics által alapított, Baránszky-Jób által szerkesztett *Aesthetikai Szemle*, I-VII. kötete.

q) *Lélektani kutató- és vizsgáló intézmények. Lélektani közlemények.* A lélektani ill. gyermeklélektani képességvizsgáló, pályaválasztási, pályaalakultatósági, pszichotechnikai laboratóriumok, ill. intézetek (állami, székesfővárosi, m. kir. honvéd képességvizsgáló, repülők orvosi képességvizsgáló intézete, OTI képességvizsgáló, gyárak, magánvállalatok képességvizsgálói, reklámkutató stb. állomások) száma egyre gyarapszik. Egyetemi pszichológiai intézetek minden egyetemünkön, néhol több fakultáson is y, annak, bölcséleti szakon pl. pszichológiai avagy pedagógiai vagy mindkét tanszék mellett. Legtöbbjük ad ki időszakos közleményeket, tanulmányokat. Ilyképpen a Magy. Psychol. Szemlén kívül lélektani avagy lélektani vonatkozású közleményeket hoznak Budapesten: az Egyet. Lélektani Intézet, (Kornis, Brandenstein, Schiller) Lélektani Tanulmányok címen (eddig 6 kötet), Szegeden a közlemények a szegedi Ferenc József Tud. Egyet. pedagógiai-lélektani intézetéből, régebben Imre Sándor, majd Várkonyi Hildebrand vezetése alatt. Bőségesen jelennek meg lélektani vonatkozású közlemények tanügyi folyóiratokban, nevezetesen a Gyermek és az Ifjúságban, Magyar Pedagógiá-ban, a Magy. Filoz. Társaság közlönyében, az Athenaeum-ban, úgyszintén a Magy. Társadalomtudományi Szemlé-ben s egyéb időszakos tudományos folyóiratokban is,

r) *Beszámolás a külföldnek a magyar lélektan állapotról.* A *Zschr. f. angew. Psychologie* 1907, ill. 1908-ban

gyűjtő referátumot rendezvén a lélektan (sajátképen az alkalmazott lélektan) ezidei állásáról, e sorok íróját kérte fel a magyarországi helyzet vázolására. Ez a folyóirat 166-178. lapján XI. Ungarn címmel az egész lélektan összes területeire megtörtént. Hasonló felszólítás érte e sorok íróját a következő korszakban, 1935-ben, a *Zschr. f. Jugendkunde* részéről, mely a különböző országokról szóló referátumokat külön Sammelbandként adta ki. Ebben Magyarország *Der Stand der jugendkundlichen Bestrebungen in Ungarn* c. közléssel (187-200 1.) újból tiszteletreméltó törekvésekről és eredményekről hírt adó beszámolóval szerepelt. Az olasz Archivio 13. kötetében *Schiller Pál* mutatja be Magyarország lélektani intézményeit 1936-ban. Az amerikai irodalomban R. az 1927 óta megjelenő *Psychological Abstracts*-ban a politikai kapcsolatok megszakításáig a magyarországi lélektani irodalom felkért állandó referenseként szerepelt. 1940-ben *G. W. Hartmann* és *Schiller Pál* az amerikai *Psychological Bulletin* 37. kötetében ismertetik a magyar lélektan állását.

Ahogy ezt a magyarhoni lélektan fejlődéséről szóló e tanulmányunk harmadik részének bevezető soraiban írtam, a lélektani kutatásnak annyi jelentős terméke érik nálunk pszichológiai és határos berkekben, hogy azoknak pusztá felsorolása is tisztára katalógusszerűvé tette volna egész vállalkozásunkat. Bizonyos nézőpontunkhoz közelebb eső területek ismertetésére kellett tehát szorítkoznunk, a látszólagos mellőzések és elhanyagolások tehát egyáltalán nem értékelést, sokkal inkább a pusztá helyszűke által megkövetelt korlátozást jelentenek. Hogy a lélektani fejlődés két első időszakára nézve a pszichopatológiai irodalmunkról szóló fejezetekre nagyobb súlyt vettem, annak oka egyrészt azoknak eme időszakokban még jóval dominálóbb szerepe, másrészt arra való tekintet volt, hogy már csak kevesen élünk, akik azon idők történéseit személyes megélés alapján a múltból a jövő számára tűrhető hűséggel rögzíteni tudnák. *Jelenünk* vázolásánál éppen ezért csak a figyelmemet – remélem nem indokolatlanul – leginkább megragadó munkákat igyekeztem felsorolni és esetleg pár sornyi, nem mindig szószerinti idézettel jellemezni.

Ranschburg Pál.